

Капеланство армії УНР

У статті розглянуто створення у ході напруженої збройної боротьби Армії УНР, інституту військових капеланів, який відіграв важливу роль у підтримці високого морально-бойового духу військових, згадано забуте і маловідоме ім'я що пов'язано з нашим містом Луцьком П. Пашевського.

Згадуємо душпастиря Армії УНР ще й тому, що питання військових священників в українських Збройних силах сьогодні не вирішене, але наявність капеланів у військових структурах є актуальною в наш час.

Ключові слова: священник Армії УНР, збройні сили, корпус, Директорія, капелан, духовна семінарія, Головний Отаман, Український Церковний Синод.

Кравець А. Капеланство армії УНР.

В статье рассмотрено создание в ходе напряженной вооруженной борьбы Армии УНР, института военных капелланов, который сыграл важную роль в поддержании высокого морально-боевого духа военных, упомянуто забытое и малоизвестное имя что связано с нашим городом Луцком П. Пашевского.

Вспоминаем пастыря Армии УНР еще и потому, что вопрос военных священников в украинских Вооруженных силах сегодня не решен, но наличие капелланов в военных структурах является актуальной в наше время.

Ключевые слова: священник Армии УНР, вооруженные силы, корпус, Директория, капеллан, духовная семинария, Главный Атаман, Украинский Церковный Синод.

Kravets A. The chaplaincy of the army of the UPR.

The article deals with the establishment during the intense armed struggle UNR Army, the institute of military chaplains, who played an important role in maintaining high moral and morale of military referred forgotten and little-known name that is associated with our city Lutsk P. Pashevskaja.

Remembering pastor UNR Army also that the issue of military priests in the Ukrainian Armed Forces today are not resolved, but the presence of chaplains in the military structures is relevant today.

Key words: priest UNR Army, the armed forces building, Directory, chaplain, seminary, Chief Ataman, Ukrainian Church Synod.

Діяльність капеланів в українських військових формаціях першої половини ХХ ст. є найменш дослідженою у вітчизняній науці. Це було зумовлено насамперед тим, що впродовж десятиліть радянська історіографія розглядала всі державні утворення в Україні періоду національно-визвольних змагань за незалежність 1917–1920 рр. та їх збройні сили як «буржуазно-націоналістичні» та «антинародні». В радянській історіографії, яка була слугою тоталітарної системи, склалося дві характерні тенденції щодо даної проблеми: повне ігнорування або брутална фальсифікація.

Досліджувана проблема має не лише науково-пізнавальний інтерес, але й практичну значимість, коли йдеться про використання набутого досвіду в процесах реформування Збройних Сил України на сучасному етапі. Вартий уваги насамперед такий її аспект, як співвідношення християнських моральних цінностей з обов'язками, які покладаються на воїна, зобов'язаного силовими методами відстоювати суверенітет своєї країни, її національні інтереси.

Духовенство українських збройних формацій привертає увагу тому, що, незважаючи на значну активізацію досліджень із даної теми в сучасній Україні, досі не створено цілісної картини функціонування капеланства армій національних державних утворень ХХ ст.

Досліджуючи військове будівництво та діяльність збройних сил, сучасні історики залишають поза межами аналізу організацію, структуру, форми і методи діяльності військового духовенства. І лише в останні роки з'явилися наукові праці, присвячені організації та діяльності військових священників. Так, окремі аспекти проблеми інституту військового духовенства в арміях УНР і Гетьманату висвітлюють Б. Андрусішин, В. Борщевич, В. Марчук, В. Ульяновський, В. Футулуйчук. Значний внесок у дослідження окремих аспектів проблеми зробили історики діаспори. Серед наукових праць, присвячених організації та діяльності служби капеланів в українських військових формаціях першої половини ХХ ст., відзначимо історико-мемуарні нариси отців П. Пашевського, П. Білона, публікації перемиського дослідника О. Колянчука.

У ході антигетьманського повстання у листопаді - грудні 1918 р. відбулося бурхливе зростання українського війська Директорії. Зусиллями Головного Отамана С. Петлюри й талановитих, відданих українській справі воєначальників Є. Коновальця О. Осецького, М. Юнаківа, П. Єрошевича, В. Петріва, М. Капустянського, М. Омеляновича - Павленка у ході другої українсько-більшовицької війни 1919 р. були створені цілком боєздатні Запорізький корпус, Осадний корпус Січових Стрільців, кілька піших дивізій.

Керівництво Української Народної Республіки (УНР) зробило певні висновки з досвіду попереднього військового будівництва за часів Центральної Ради, відтак намагалося враховувати фактор військового духовенства у процесі піднесення морально-бойового стану війська. В одному з перших законів про автокефалію Української Православної Церкви від 1 січня 1919 р. зазначалося, що Головний священник Армії УНР входить до складу Українського Церковного Синоду. Для забезпечення релігійно-духовних потреб особового складу збройних сил у січні 1919 р. створено Головну управу військового духовенства, що була частиною Генерального штабу Армії УНР, яка взяла на облік близько 30 капеланів військових частин і наказом від 15 січня 1919 р. оголосила їх на службі в армії. За статусом і правами військові священники були прирівняні до старшин у званні підполковника й отримували відповідне матеріальне забезпечення. Звичайно, всі вони були православного віросповідання [1]. В корпусі Січових Стрільців Є. Коновальця, який майже наполовину складався з галицьких греко-католиків, при штабі було впроваджено представників православної та греко-католицької Церков. Діяльністю православних капеланів керував протоієрей О. Маричев, а греко-католицьких – отець С. Гребенюк. Представники різних течій християнства тісно співпрацювали заради спільної мети – укріплення морально-бойового стану вояків корпусу, який, до речі, був найбільш боєздатною формацією Армії УНР [2]. Вже в грудні 1918 р. відразу ж по вступі Армії УНР до Києва і приходу Директорії до влади в Україні було впроваджено інституцію військового духовенства й наказом Головного Отамана призначено Головним священником українського війська отця Антонія Матеюка. Це був досвідчений релігійний діяч, який отримав духовну освіту в Холмській духовній семінарії. Він близько сприйняв ідеї Української революції 1917 р., представляв Холмщину й Підляшшя в Центральній Раді, будучи військовим священником 248-го запасного полку, який дислокувався в Києві. З 1917 р., коли розпочалася перша українсько-більшовицька війна, отець Антоній став капеланом Запорізького загону генерала К. Прісовського, який боронив Київ, відступав до Житомира й повернувся в столицю навесні 1918 р. За Директорії військовий священник був обраний до складу Українського Священного Синоду, брав активну участь у становленні національної Церкви та розбудови структури армійського духовенства. У листопаді 1919 р. його, хворого на тиф, захопили в полон у Жмеринці денікінці і розстріляли [3]. Зусиллями Духовної управи під керівництвом отця А. Матеюка військові частини укомплектовувалися капеланами, хоча нерідко командири самостійно запрошували на службу місцевих священників.

В умовах безперервних бойових дій проти більшовицьких, денікінських та польських військ інституція капеланів Армії УНР не набула чітких організаційних форм, як це було, зокрема, в Галицькій армії або російській, де кожний полк мав військового священника. Полкових капеланів у армії майже не було. Щоправда, всі дивізії були ними укомплектовані. Зокрема, дивізійними священниками були: 1-ї Запорізької – отець А. Волкович, 2-ї Волинської – отець В. Сукачів, 3-ї Залізної – отець П. П'ятаченко, 4-ї Київської – М. Маринич, П. Мельник, 5-ї Херсонської – отець М. Раїнський, 6-ї Січової – отець П. Білон, отець П. Табінський, Окремої кінної – отець М. Обертович.

Відсутність законодавчих правових актів щодо організації служби військового духовенства негативно відбивалося на її діяльності, що серйозно непокоїло досвідчених капеланів. Про це свідчить архівний документ – лист дивізійного священника отця Василя Сукачіва до Міністра ісповідань уряду УНР, у якому він наголошував: «Необхідно, щоб авторитет панотців мав підставу і в законних установах – себто – в штатах. Між тим, на превеликий жаль, становище військового панотця дуже мало з'ясовано. Військові штати передбачають всіх панотців без розділу як тільки куренних, а послідній окремий наказ підрозділяє весь склад панотців: на головного і «решту» і тільки, без розділу на дивізійних, бригадних та інших. Не береться до уваги ні сан, ні довголітня служба – всі приравнені по посаді до підполковника. Необхідно виробити досить обосновані штати духовенства, його управління, докладно визначити обов'язки кожної ступені управління, його підлеглисть в праці і службовий зв'язок одного з

другим, щоб взагалі управління собою виявляло гарно налагоджений апарат, де все між собою зв'язано і одно другому допомога. За зразок можна взяти штати військового духовенства за старі часи» [4].

Недоліки в організації служби військового духовенства були здебільшого результатом об'єктивних обставин, насамперед, безперервних бойових дій Армії УНР на кількох фронтах. Особливо складна ситуація утворилася восени 1919 р., коли Армію притиснули до західних кордонів держави. Саме тоді Міністерство ісповідань УНР очолив відомий український релігійний і громадський діяч, перший ректор Кам'янець-Подільського університету та міністр освіти в уряді УНР, уродженець Київщини Іван Огієнко. Армійське духовенство взяло активну участь в акції прийняття присяги оновленого тексту, яку давали уряд та Армія УНР. Цією акцією демонструвалася вірність державного апарату і війська народові України в боротьбі на захист Вітчизни. Урочиста акція супроводжувалася Службою Божою, церковними піснями в присутності керівництва держави й справила глибоке враження на вояків. Після смерті отця А. Матеюка, Головну управу військового духовенства Армії УНР у листопаді 1919 р. очолив Протопресвітер отець П. Пашевський. Саме в ті дні наприкінці листопада – на початку грудня армія опинилася в оточенні поблизу Любара під загрозою повного знищення або інтернування в Польщі. Зібравшись із силами, її частини під командуванням генерала М. Омелянович-Павленка прорвали фронт і здійснили героїчний рейд по тилах більшовицьких і денікінських військ із 6 грудня до 6 травня 1920 р., який увійшов у історію визвольної війни українського народу як Перший Зимовий похід. Серед його учасників були й капелани, які духовно і морально підтримували українських вояків.

Під час Зимового походу, який проліг по землях південних і центральних губерній України, капелани діяли безпосередньо у військових частинах, а протопресвітер П. Пашевський пересувався зі штабом Запорізької дивізії, який виконував функції штабу армії. Слід відзначити, що військові священики надавали широку духовну опіку місцевому селянству, яке через війну часто залишалося без священиків. Наявність в українському війську православних священиків справляла велике враження на місцеве населення Херсонщини, Єлисаветградщини, Катеринославщини, Черкащини, Київщини, де довелося перебувати Армії УНР.

Діяльність капеланів своєї армії високо оцінював її командувач генерал М. Омелянович-Павленко, який у книзі про Зимовий похід писав: «Присутність у війську українському священиків і щире виконання релігійних потреб також дуже імпонувало селянським масам; можна було спостерігати, як у спільній молитві село і військо едналося в загальній журбі про долю Рідного Краю» [5]. Після повернення Армії УНР із Зимового походу, у м. Ямполі її огляд здійснив особисто Головний Отаман С. Петлюра. Було проведено урочистий молебень, парад військ та виступ Головного Отамана, який щиро подякував козакам, старшинам і військовим священикам за здійснення стратегічної операції та масовий героїзм її учасників. Згодом, 29 липня 1920 р., за підписом Головного Отамана та військового міністра В. Сальського до військ надійшов наказ, у якому зазначалося: «Протоієрею дієвої Армії П. Пашевському і священикам Волинської дивізії В. Сукачіву, від імени Республіки і мого оголошую подяку за ту релігійно-моральну допомогу, яку вони давали нашій рідній Армії під час її незабутнього Зимового походу в тилу ворога» [6]. Тоді ж С. Петлюра оголосив цих капеланів армії Лицарями Залізного хреста.

З роками ім'я П. Пашевського забулось. Відродив забуте ім'я відомий український письменник з Волині І. Корсак, у своєму романі «Капелан армії УНР». Вкотре письменник використовує вже знаний з попередніх його книжок літературний прийом це «воскресіння» забутих і маловідомих імен, що належать вітчизняній історії. Цього разу об'єктом його художнього дослідження став П. Пашевський.

П. Пашевський народився 1874 р. на Київщині, скінчив Духовну семінарію в Києві і працював благочинним на Херсонщині. В червні 1917 р. був делегатом від Херсонської єпархії на I Всеукраїнському церковному З'їзді, що відбувався в Києві. Тоді ж С. Петлюра, голова Головного українського військового комітету (ГУВК), запросив його на службу до українського війська, яке власне організувалось. 25 липня 1917 р. ГУВК призначив отця П. Пашевського військовим священиком (капеланом) 10-го українського резервного, пізнішого Сердюцького полку ім. Петра Дорошенка. Як військовий священик брав участь в I Зимовому поході військ УНР (грудень 1919 р. — травень 1920 р.), був поранений. Після повернення з походу отець

П. Пащевський був призначений начальником Управи душпастирства (головним капеланом) Армії УНР в чині генерал-хорунжого.

Після поразки визвольних змагань 20-х р. ХХ століття і інтернування військ УНР в Польщі перебував в таборі в Каліші. З ініціативи командирів дивізій і за згодою міністра віровизнань УНР І. Огієнка та митрополита Ю. Ярошевського отець П. Пащевський організував в каліському таборі курси військових священиків і одночасно був головою Ради Братства Кирила і Мефодія та Братства святої Покрови. Керівниками курсів військових капеланів були отець П. Пащевський і генерал О. Загородський. Багато випускників цих курсів, після виходу з табору, були священиками в різних місцевостях.

По виході з табору інтернованих в 1924 р. отець П. Пащевський працював настоятелем Христовоздвиженської церкви в Луцьку на Волині [8]. Була вона тоді одинокою українською православною парафією в Луцьку і гімназійною церквою. Одночасно протоієрей отець Пащевський викладав релігію в Луцькій Українській Гімназії ім. Л. Українки (ЛУГ). Був дуже шанованим гімназистами, про що свідчать численні спогади гімназистів ЛУГ [7]. Окрім того брав дієву участь в культурному і церковному житті міста. На переломі 1939 – 40 рр. отець Павло виїхав до Варшави і був настоятелем православної кафедральної церкви. Помер отець Пащевський в 1944 р. і похований на православному цвинтарі в Варшаві – Воля в ряду генеральських могил [9].

Отець Павло є також автором праці про участь і роль українського духовенства в змаганнях 1917– 1921 рр. за незалежність України.

Отже, ще одне «воскресіння» забутого і маловідомого імені, що пов'язано з нашим містом Луцьком. Згадуємо про першого головного душпастиря Армії УНР ще й тому, що питання військових священиків в українських Збройних силах сьогодні не вирішене на державному рівні, хоч, як відомо, у всіх національних арміях світу існує інституція військових священиків. Саме тому наявність капеланів у військових структурах є актуальною в наш час.

Таким чином, створений у ході напруженої збройної боротьби Армії УНР інститут військових священиків відіграв і відіграє надалі важливу роль у підтримці високого морально-бойового духу військових як тоді, так і на даний час.

Джерела та література

1. Кравчук М. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914–1993 рр. / М.Кравчук – Івано - Франківськ, 1997. – 292 с.
2. Довбня В. Січові Стрільці київського формування у визвольних змаганнях 1917–1920 років. / В.Довбня – К., 2002. – 220 с.
3. Борщевич В. Волинський пам'ятник. / В. Борщевич – Рівне, 2004. – 408 с.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління. Ф. 1072. Міністерство ісповідань УНР.
5. Омелянович-Павленко М. Спогади українського командарма. / М. Омелянович-Павленко – К., 2002. – 460 с.
6. Українська Народна Республіка. Головна управа війська. Накази. – Б/м, 1920. – 106 с.
7. Токарук Л. Українська гімназія. в Луцьку. Спогади / Л.Токарук — Луцьк: Media, 1998. — 214с.
8. Державний архів Волинської області. Ф.73, Оп. 1, Спр. 27, 18 аркуш.
9. Корсак І. Капелан армії УНР : роман / І. Корсак. – К. : Ярославів Вал, 2009. – 176 с.